a tűzben élnek és mozognak. Úgy tűnik, végül sikerül kiűzni a leányból a gonosz lényt, melynek tényked azonban ezzel nem szűnik meg.

Az *Ördögűző 3.* 1990-es keltezésű és a feszültségteremtés, a rendezés, valamint a jelenetek hangulata terén az első film atmoszféráját idézi az ilyen vonatkozásban szerényebb *Eretnek*kel szemben. Ki kell emelni a színészi játékot, a főszereplő nyomozó, az 1999-ben elhunyt George C. Scott alakítását. Ebben az epizódban nem láthatunk olyan klasszikus ördögűzési rituálét, mint az elsőben, ám valójában az események láncolatát éppen Regan szenvedése indította el. Ezen kívül az első filmben rejtélyes módon életüket vesztett papok – Karras és Merlin – közül Karras tovább él a gonosz révén, vonatkozásba hozva a hírhedt sorozatgyilkossal, az „Ikressel". A film konkrét jelenetei vetekednek az elsővel, egyes részletek, például az egyetlen kameraállással rögzített kórházi folyosós, vagy az ördög gyónása, a filmtörténet legvérfagyasztóbb, legfélelmetesebb jelenetei közé tartoznak. Ugyanakkor, mivel játékfilmekről van szó, ezek sem képesek egy ponton túl imitálni a valóságot. A fentebb említett Friedkin-féle dokumentumfilmben, amiben Amorth atya űzi ki az ördögöt az áldozatból, a hölgy arca és hangja sokkal valóságosabb, elgyötörtebb és rémisztőbb, mint *Az ördögűző*ben Regan mégoly visszataszítóvá vált, teljesen eltorzult, kétségtelenül „nem evilági" ábrázata. A megfilmesítésnek, a történetbe, művészi keretbe foglalásnak megvannak a maga lehetőségei, de a korlátjai is, éppen a valóság mint olyan torzítása okán: akár a realitás kiszínezése, eltúlzása, akár bagatellizálása útján. Ezekkel a megjegyzésekkel együtt is jól láttatja a gonosz által megszállt lélek szenvedését a trilógia, különösen az első rész; annak drámaiságát, ahogyan az ember, a papok segítségével, próbál megszabadulni az ártalmas lényektől.

Az abszolút, legvégső rossz mindig fontos szerepet töltött be a kereszténységben, ily módon a vele szemben folytatott harc is kiemelt jelentőségű. A gonosz mint olyan tevékenységének egyik legdrasztikusabb formája, amikor birtokba veszi egy ember testét, lelkét és uralma alá hajtja azt. Ezt az erőt onnan kiűzni mindig nagy körültekintést és szakértelmet igényelt a szertartást végző és vezénylő pap, egyházi személy részéről. Az ördög célja mindig az, hogy az embert elválassza Istentől, megakadályozza üdvözülését és magával rántsa a poklokba, a kárhozatra. Kihasználja az ember szabadságát, azt a lehetőséget, hogy az ember a rossz mellett is dönthet. Ily módon az embert a reményvesztettség, a kétségbeesés állapotába süllyeszti. Hogy ez ne következzék be, figyelni kell a gonosz jelenlétére, már annak látszólag kisebb jelentőségű megnyilvánulásaiban is. Hogy amikor zörget, zárt kapukat találjon, és e kapuk csak felfelé nyíljanak meg.

M. P.

William Friedkin
THE DEVIL AND FATHER AMORTH
69 perc (2017, LD Entertainment)

Több mint negyven évvel *Az ördögűző* (1973) elkészítését követően William Friedkin úgy határozott, hogy dokumentumfilmet készít, ezúttal egy tényleges római katolikus ördögűzésről. Korábban soha senki nem kapott engedélyt ilyesmire, így a legtöbben e filmen keresztül találkozhatnak először a jelenséggel, legalábbis abban a formában, ahogyan a való életben zajlik. Gabriele Amorth atya (1925–2016), a Vatikán néhai vezető ördögűzője, több magyar nyelven is olvasható ördögűzésről szóló könyv szerzője 2016-ban, nem sokkal a halála előtt beengedte Friedkint egy megszállott ördögűzési rituáléjára. Egy negyven év körüli hölgy kilen-

William Friedkin és Gabriele' Amorth atya

cedik ördögűzésébe tekinthetünk be, ami azt jelenti, hogy a jelenlegit sok sikertelen próbálkozás előzte meg. Az imákra, keresztvetésekre, szenteltvízhintésre vad ellenállással, kapálózással, rángatózással reagáló, rémisztő, démoni hangon üvöltő nőt három férfi igyekszik lefogni, akik az erőfeszítés miatt a végére igencsak megizzadnak. (Sokak szerint a hölgy hangját utólagosan manipulálták, amit a rendező egy interjúban határozottan cáfolt: *„Nem szórakoznék ilyesmivel. Nevetséges!"*) A rituálé részét képező kérdésekre, felszólításokra (*„Mi a neved?"*, *„Hányan vagytok?"*, *„Hagyd el ezt a testet!"*) a megszállott rendre azt feleli, hogy ő a Sátán, és soha nem fog távozni ebből a testből. A film e központi – az ördögűzés sikertelenségét bemutató – jelenetét követően Friedkin különböző helyszíneket látogat meg, hogy megmutassa a nem mindennapi felvételeket orvosoknak, pszichiátereknek, papoknak, akik elmondják véleményüket a jelenségről. Noha a megszállottságot értelemszerűen nem mindenki könyveli el konkrét ténynek, abban valamennyien egyetértenek, hogy egyedi esetről van szó, ami nehezen lenne beilleszthető a ma ismert pszichiátriai betegségtípusok sorába. Sőt, a megszólaló szakemberek úgy vélik, a problémára adott vallásos eljárás akár hatékony is lehet, jóllehet teljesen

más okból, mint ahogy egy hívő személy gondolná.

Kifogásolható elemek, túlzások ugyan felbukkannak itt és ott (vészjósló zene, hatásvadász befejezés, néhány megbocsátható technikai baki), továbbá távolról sem sikerül kimerítően tárgyalnia a témát, a film ezen hibákkal együtt is fontos dokumentáció. Kiemelendő az interjúkat készítő Friedkin témához való hozzáállása, aki ahelyett, hogy konkrét válaszokat akarna adni a jelenségre, vagy előítéletesen állást foglalna, merész, illedelmesen provokatív, őszinte megismerni akarást tükröző kérdésekkel igyekszik interjúalanyait és a nézőket elmélyedésre sarkallni. Van-e modern tudományos magyarázat a jelenségre? Mennyiben okozhatja a probléma kialakulását az illető eleve fennálló hite? A megszállott viselkedését mennyiben befolyásolja, hogy a rituálé során olyan emberek veszik körül, akik mind ugyanazt a hitrendszert képviselik? Alkalmazható-e az ördögűzés azok esetében, akiknek életében nem meghatározó a kereszténység? Mennyiben teszi ki magát a megszállottság veszélyének az, aki állandóan sötét témákkal foglalkozik? És így tovább. A felvetésekre különféle válaszokat kapunk különböző világnézetű emberektől, de valójában nem is a válaszok fontosak, hanem az, hogy a film kellő komolysággal ráirányítja a figyelmet egy létező jelenségre, amiről a mindennapok során hajlamosak vagyunk talán túlzottan megfeledkezni.

A film másik jelentősége abban ragadható meg, hogy árnyalni tudja a meglehetősen torz, erőltetetten horrorisztikus képet a megszállottságról, ami furcsa mód pontosan Friedkin ördögűzős filmje nyomán vált rendkívül népszerűvé az egész világon. A hölgy valóban önkívületi állapotban van, később tényleg nem emlékszik, mi történt vele a szertartás során, erősebbnek tűnik, eltorzult hangon beszél, olyan jeleket

mutat, amelyek mintha emberi létsíkot meghaladó forrásból táplálkoznának, de nem mászik a falon, nem hány ki szögeket, nem forog háromszázhatvan fokban a feje, ahogy a *horror* rajongók várnák (sok néző kimondottan csalódott is volt, mondván, a dokumentumfilm nem sikerült eléggé félelmetesre). Az ördögűzés alapvetően nem ilyen. Sokszor egy viszonylag nyugodt, családias légkörben, rengeteg áldás és ima kíséretében zajló rítus. Nem csak egy félreeső birtokon álló üres kastélyban és nem az éjszaka kellős közepén kezdenek neki, nincsenek hirtelen támadt szélvihar csapkodta ablakok, megmagyarázhatatlan okkult kísérőjelenségek. Az ördögűző pap sokkal nagyobb mértékben ura a helyzetnek, mint ahogy a filmekben megszokhattuk. És noha a hölgy küszködése kitapintható, nem nevezhető különösen drámainak. Miért fontos ez? Azért, mert az úgynevezett gonosz nemcsak rendkívüli történések közepette nyilvánulhat meg, hanem sokkal rejtettebb módokon is. Ha nem vagyunk elég éberek, ezt könnyen szem elől téveszthetjük. Ha a valós ördögűzéseknek lehetnek is extrémebb esetei (az Amorth által írt *Egy ördögűző tapasztalatai* című könyv ilyenekről is beszámol), meg kell tudnunk látni a félelmetest, a rettentőt, a nem evilágit az ilyen, hollywoodi filmekhez képest kimondottan enyhének tűnő jelenségekben is.

De miért kellene nekünk egyáltalán keresnünk a félelmetest? Milyen haszna lehet egy ördögűző szertartás megtapasztalásának, akár filmen keresztül? Miféle pozitívum rejtőzhet abban, ha egy ilyen szélsőségesen negatív élménnyel szembesülünk? A válasz a film zárómondatában rejlik: „*Ha léteznek démonok, angyaloknak is lenniük kell.*" Időnként előfordulhat, hogy a transzcendencia valósága, a szentség dimenziója, a természetfeletti hatalom betörése nem pozitív élmény, hanem a gonosszal való szembesülés által következik be. Amikor félreismerhetetlen jeleit látjuk, hogy démoni erő munkál valakiben, akkor a közönséges, hétköznapi önátélés falai leomlanak. Az emberre rátör a bizonyosság, hogy szokványos valóságán túl is léteznek valóságok, ily módon nem csupán a gonosz, hanem a mennyei állapotok megtapasztalása előtt is megnyílik számára az út. Noha sátáni vagy démoni jeleket tapasztal, a jelenség tulajdonképpen az Istenbe vetett hit megerősítését is szolgálhatja. Ha van túlvilág, és ha ennek lakói érintkezésbe tudnak lépni az emberi létsíkkal, akkor lennie kell Istennek, és működnie kell az isteni kegyelemnek is. Rettenetes, torz, aberrált, beteges látvány tárul a tapasztaló elé, és ettől megfagy a vér az ereiben, de ahogy Rudolf Otto felhívta rá a figyelmet, a szentben is van valami rettenetes. Bizonyos szempontból Isten maga is félelmet keltő, és mintha e pokoli élmény már magában hordozná a törékeny individuumot megrendítő isteni jelenlét csíráit. A sátáni borzalommal szembesülve először még nem Istent és az angyalokat látjuk, még nem őket szemléljük közvetlenül, de az élmény már képes arra, hogy felfokozza a hétköznapok során csak korlátoltan megélt istenfélelmünket. Hinni kezdünk az ördög létezésében, és félünk tőle, de az átélés mélyén sokkal inkább Isten létében válunk bizonyossá, ahogyan végső soron az ő mérhetetlen hatalma az, ami rettenetet kelt bennünk. Ez a fajta rettenet azonban az általánosan ismert félelemhez képest egy teljesen újfajta, emelkedett minőséget kap. Az ördögűzés ekképp a transzcendenciával való szembesülés egy sajátos formája, sőt önnön démonainkkal szembeni, Isten által felruházott hatalmunk megélésének módja, egy felfokozottabb jelenlét és tudatosság megvalósítása, ahol bizonyos negatív erők felébresztése által tesszük a magunk számára nyilvánvalóbbá a szentség bizonyosságát.

Noha a félelem legközönségesebb formái is alkalmat adhatnak a transzcendens bizonyos-

ság, a szent borzongás állapotának megélésére, itt ennek megszentelt és ritualizált formájával találkozunk, ami strukturált keretet ad az egész folyamatnak. Hasonló célt szolgáltak eredetileg a tradicionális harcművészetek, ahol a feladat az ellenség által felébresztett halálerők transzformációja volt. Ugyanilyen szembesülés tárulhat fel az általában hajnali órákban bekövetkező lidérces, rémálomszerű, de annál némileg valóságosabbnak ható tapasztalatokban is, ahol a félelemmel való szembesülés által lehetőségünk van saját elveszített hatalmunkként felismerni az ártó démoni erőket. (Ennek sajátos alesete az úgynevezett alvásparalízis, egy félálomban tapasztalható bénult állapot, amiből sok esetben csak egy teljes lényünkből fakadó, démoni jelenlétet elriasztó, mantraszerű üvöltéssel lehet felébredni.) Távolabbi párhuzamnak tűnhet, de az embert alapvetően ugyancsak megszálló és megbénító szexuális energiák átalakítása, saját erőkénti felismerése is beilleszthető ebbe a sorba. Anélkül, hogy túl nagy teret engednénk a spekulációknak, talán nem teljesen légből kapott felvetés úgy tekinteni az ördögűzésre, mint olyan sajátos megvalósítási útra, ami közvetlenül a végső valóság elérésére – vagy más megközelítésből: a végső valóság eleve fennállásának felismerésére – irányul, legalábbis az az evangéliumi rész, amelyben Jézus Isten országának eljövetelét szoros összefüggésbe hozza az ördögűzés gyakorlatával, erre utalhat: *„De ha én az Isten Lelke által űzöm ki az ördögöket, akkor elérkezett hozzátok Isten országa."* (Mt 9,28) Ebben a tekintetben nem annyira az ördögök egyszerű elűzéséről beszélhetünk, mint inkább egy olyan elveszített erő visszaszerzéséről, amely megfelelő szellemi uralom hiányában démonként, gonoszként, ellenségként, szembenállóként manifesztálódik. Itt érdemes a *daimón* kifejezés eredeti értelmére gondolnunk, ami nem feltétlenül bírt pozitív vagy negatív előjellel, annak működése sokkal inkább az átélő uralmi szintjétől függött. Számos olyan bön és buddhista felébredetthez kapcsolódó történetet ismerünk, amelyek pontosan ezen félelmetes démonok képében megjelenő, kietlen pusztákban szabadon kószáló, helyi lakosokat rettegésben tartó elveszített erők megzabolázásáról és spirituális célok szolgálatába állításáról szólnak. Drukpa Künli, Bhután egyik legnépszerűbb szentje, különös módon rendre – szellemi hatalmát szimbolizáló – merev hímvesszőjével győzi le a démonokat, ami a halálerők és a szexuális erők közti fent említett párhuzamot erősíti. Noha a megszállott személy és a megszállott hely eseteit nem sorolhatjuk minden fenntartás nélkül ugyanabba a kategóriába, az analógia egyértelműen fennáll közöttük. Az *Evangélium*okban be is számolnak egy olyan megszállottról, akinek Légió nevű kísértője egyúttal adott helyhez kötődik: *„könyörögve kérte őt, hogy ne űzze ki arról a vidékről."* (Mk 5,10) A puszta a *Bibliá*ban az ördögi kísértés helyszíne, de a korábban kifejtetteknek megfelelően egyúttal a szolgáló angyalok megjelenésének terepe is: *„A pusztában volt negyven napig; a sátán kísértette. A vadállatokkal volt, és az angyalok szolgáltak neki."* (Mk 1,13) Szent Máténál az angyalok képében megmutatkozó letisztult szellemi erők birtokba vétele pontosan azután következik be, hogy Jézus ellenáll a kísértésnek, azaz gyakorlatilag végrehajtja az első ördögűzést: *„Akkor elhagyta őt az ördög, és íme, angyalok jöttek hozzá és szolgáltak neki."* (Mt 4,11) E műveletet, amit bizonyos megközelítésből a mérgek elixírré alakításának nevezhetünk, Szent Márk egy másik helyen is összefüggésbe hozza az ördögűzéssel: *„Azokat, akik hisznek, ezek a jelek fogják kísérni: a nevemben ördögöket űznek ki (…), kígyókat vesznek fel, és ha valami halálosat isznak, nem árt nekik"*. (Mk 16,17–18)

Egy következő ok, amiért érdemes a filmek és regények fikcióin felülemelkedve foglalkoz-

ni az ördögűzés kérdésével, a megszállottság általánosabb jelensége, ami mintha jelenlegi világunkban egyre nagyobb méreteket öltene. Reklámokban és filmekben elrejtett tudatalatti üzenetekkel bombáznak nap mint nap, hogy olyan dolgokra vegyenek rá, amiket magunktól nem tennénk meg. Évezredes tradicionális normákat rúgnak fel, hogy teljesen összezavarják és talajvesztetté tegyék az embereket, akik így hatványozottabban nyitottá válnak a külső befolyásolásra. Gondolatolvasó fejpántokat, agyi implantátumokat fejlesztenek, másfelől függőséget okozó drogokkal, gyógyszerekkel tömik a fejeket, hogy biológiai szintekig elmenően manipulálják az ember alapvető kognitív képességeit. Ezek mintha különféle utakon mind a szabad akarat aláásását céloznák meg. A mesterséges intelligencia programok először csak kitalálni és előre jelezni szeretnék, hogy mit kedvelünk vagy mire vágyunk. Egy újabb lépésben már helyettünk döntenek, sőt, a nagyon tompa emberek esetében szinte már jobban tudják, mire van az adott illetőnek szüksége, mint ő maga. Mi ez, ha nem a megszállottság sajátos módja, ahol az önálló emberi lény tudatossága szinte teljesen háttérbe szorul, helyét pedig egy személytelen antikrisztusi mechanizmus veszi át? Rengeteg, fiatalok milliói által követett videoklipet lehetne felsorolni, melyekben központi téma a démoni megszállottság. Nem rejtetten, áttételes utalások formájában bukkan fel, hanem olyan, egyre általánosabbá váló viselkedési módként, amit mintha egyenesen követni kellene. Kicsavart végtagokkal földön fetrengő, önkívületben rángatózó, sátánista szimbólumokat megjelenítő popsztárok vonaglanak a kamera előtt, szemük fekete, amiből fekete genny folyik. A halál, a pokol és az átkozottság hangulata lengi őket körül, miközben arról énekelnek, hogy milyen szép az élet, vagy arról, hogy eladták a lelküket az ördögnek. Noha akadnak bőven metálzenekarok, akik úgy lovagolják meg előszeretettel a sátánista témát, hogy nem sok közük van a tényleges sátánizmushoz, a Lady Gaga vagy Billie Eilish fémjelezte videoklipek már inkább a sötét erők iránti passzív megnyílásra sarkallnak. A démoni megszállottság beteges kultuszának korát éljük, melyben az emberek egyre nagyobb örömmel fogadják a tényt, hogy egy rajtuk kívülálló erő kívánja átvenni az irányítást teljes lényük felett. (Mindazonáltal vitatkoznék Amorth atyával, aki könyveiben azt sugallja, hogy a legtöbb dolog szükségszerűen sátáni, ami ilyen-olyan okokból a gonosz alakját ölti magára, illetve ami mágikus karakterrel vagy kereszténységen kívüli tradicionális eredettel és befolyással bír.)

Jóllehet az imént felsoroltak nem minden tekintetben felelnek meg a megszállottság szigorú egyházi feltételeinek, nehéz lenne tagadni, hogy van egy nem elhanyagolható átfedés a két jelenség közt. (Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, hogy noha az ördögűzési hagyomány határozottan megkülönbözteti a természetfeletti okokra visszavezethető megszállottság konkrét esetét a különféle pszichopatológiai esetektől, ettől még nem lesz kevésbé igaz, hogy a modern tudomány felségterületéhez tartozó, „természetesnek" nevezett betegségek is a deviáció sajátos formái, azaz bizonyos értelemben ugyancsak sátáni munkálkodás eredményei.) Ilyen korban különösen nagy jelentősége van annak, hogy az ember megfelelő forrásokból tájékozódjon a témáról, felszólaljon a negatív értelemben vett megszállottság jelenségeivel szemben, és a maga sajátos módján ördögöket űzzön. Úgy, hogy közben mindig szem előtt tartja a film egyik szereplőjének tanácsát: *„A jóra összpontosítsanak, Istenre, a pozitívra. Ne gondoljanak túl sokat a gonoszra."*

Gődény Jonatán